

Наталія Петрецька

кандидатка юридичних наук,
професорка кафедри конституційного права
та порівняльного правознавства
ДВНЗ “Ужгородський національний університет”
(Ужгород, Україна)
Researcher ID: POV-2776-2026
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-5675-7059>
nataliya.petretska@uzhnu.edu.ua

УДК 349.6:711(477+430+497.6)

ЕКОЛОГІЧНІ ПРАВА І МІСТОБУДІВНІ ПРАКТИКИ: ПРАВОВІ ДИЛЕМИ ВОЄННОГО ЧАСУ

Анотація. Сучасні виклики війни та післявоєнної відбудови поставили екологічні права у центр правової та політичної дискусії, адже містобудівні завдання воєнного часу потребують інтеграції екологічних стандартів у планування, забудову та управління територіями. Метою статті є окреслення моделі містобудування, де такі стандарти є умовою гармонізації відновлення та збереження довкілля.

Аналіз доктринальних підходів українських учених дав змогу вибудувати архітектуру екологічних прав, що ґрунтується на конституційному фундаменті. Доктринальні положення та практичні механізми реалізації виступають надбудовою цієї конструкції, охоплюючи три блоки правового регулювання: природноресурсовий, середовищеохоронний та право екологічної безпеки.

Міжнародний досвід реконструкції Берліна після Другої світової війни та відбудови Сараєво після конфліктів на Балканах демонструє різні моделі поєднання правових механізмів із практичними інструментами. Особливе значення має французька Хартія довкілля (2005), яка підтверджує потребу конституційного осмислення екологічних прав. Порівняння міжнародних моделей із українським досвідом засвідчує спільну мету – інтеграцію екологічних прав у містобудівне право як базовий елемент сталого розвитку.

Екологічні права мають стати ядром відбудови, забезпечуючи екологічну безпеку, охорону довкілля та узгодження з *acquis* ЄС. Їх критичне осмислення в міжнародних проєктах уможливить уникнути ризиків урбіциду – руйнування міського середовища, що загрожує культурній автентичності та екологічній стійкості. Універсальні правові дилеми воєнного часу вирішуються через прозорість, участь громадськості та дотримання міжнародних стандартів.

Ключові слова: екологічні права; містобудівні практики; урбіцид; міжнародний досвід повоєнної реконструкції; сталий розвиток.

Сучасні виклики, пов'язані з війною, відбудовою та забудовою міст, поставили екологічні права у центр правової та політичної дискусії. В умовах воєнного часу вони перестали бути абстрактною гарантією сталого розвитку й перетворилися на ключовий інструмент захисту якості життя. Адже від рішень щодо планування територій, використання ресурсів та відновлення

інфраструктури залежить не лише сьогодення, а й безпека майбутніх поколінь.

Водночас практичні завдання містобудування в умовах війни потребують інтеграції екологічних стандартів у процеси планування, забудови та управління територіями. Ігнорування цього аспекту створює ризики урбіциду – руйнування міського середовища, що загрожує культурній автентичності та екологічній стійкості. Отже, проблема полягає в пошуку правових механізмів, здатних забезпечити гармонізацію відбудови з охороною довкілля та інтеграцію екологічних прав у містобудівне право.

Сучасна українська доктрина екологічного права пропонує різні підходи до визначення його предмета та ролі екологічних прав. В. Андрейцев, досліджуючи процеси інтеграції та диференціації, наголошує на небезпеці включення до предмета екологічного права енергетичних, аграрних та інших господарських відносин, що негативно впливають на стан довкілля. Використовуючи інтеграційний підхід, вчений розглядає екологічне право України як сукупність трьох блоків правового регулювання: природно-ресурсового (використання, відтворення й охорона природних ресурсів), середовищеохоронного (ландшафтного) та права екологічної безпеки. Такий підхід дає змогу окреслити системотвірні чинники, визначити суміжні норми на стику екологічних та інших правовідносин, а також відмежувати близькі, але неоднорідні правові інститути й галузі у системі права України¹.

М. Тарнавська своєю чергою звертає увагу на практичні ризики такого “розмивання” предмета екологічного права, зокрема на прикладі об’єднання природоохоронного й енергетичного міністерств. Вона підкреслює, що це може змістити акцент від “як охороняти природу” до “як законно забруднювати довкілля”. На відміну від України, у ЄС завдяки високій екологічній свідомості та пріоритетності питань захисту природи спостерігається протилежна тенденція – екологізація правового регулювання, зокрема через переосмислення інституту приватної власності².

А. Гетьман розглядає екологічні права як методологічну основу розвитку законодавства, що дає змогу уникнути “розмивання” предмета галузі. При цьому особливий акцент робиться на інституті екологічних прав людини, який постає центральним елементом системи екологічного права³. М. Краснова підтримує цю позицію, підкреслюючи, що екологічні права є методологічним ядром екологічного права, і саме вони визначають предмет і принципи галузі, запобігають її “розмиванню” господарськими інтересами та забезпечують правозахисний вимір у системі законодавства. Екологічні

¹ В. Андрейцев, ‘Екологічне право України: проблеми інтеграції та диференціації’, *Проблеми інтеграції та диференціації в екологічному праві: матеріали Всеукраїнського наук.-практ. круглого столу*, 25 верес. 2014 р. (Дніпропетровськ 2014) 5–33.

² М. Тарнавська, ‘Екологічне право у наукових дослідженнях та викладанні’ [2021] 8(4)32 *Вісник Національного університету “Львівська політехніка”*. Серія: “Юридичні науки” 96–101 <https://doi.org/10.23939/law2021.32.096>

³ А. Гетьман, *Доктрина екологічного права та законодавства України* (Оберіг 2019) 336.

права виступають гарантією збереження екологічної спрямованості галузі, адже закріплюють пріоритет охорони довкілля над економічними потребами та формують основу для екологізації правового регулювання⁴.

Варто звернути увагу також на дослідження Г. Анісімової, яка визначає ключовим завданням України в умовах євроінтеграції створення цілісної та узгодженої національної доктрини. Вона має стати теоретичною основою нормотворчих процесів і формування єдиного еколого-правового простору. Авторка розглядає еколого-правову доктрину як галузеву юридичну, а природно-правову – як явище вищого порядку, що становить фундамент екологічного права та державної екологічної політики. Особливе місце у цьому процесі займає кодифікація екологічного законодавства, результатом якої має стати прийняття Екологічного кодексу України, що забезпечить системність і узгодженість правового регулювання у сфері охорони довкілля⁵.

Важливим є й внесок В. Костицького, який ще у 1990-х роках запропонував концепцію “Екологічної Конституції Землі” як глобального правового документа для закріплення екологічних прав та обов’язків людства⁶. Ця ідея сьогодні набуває особливої актуальності у зв’язку з викликами війни та необхідністю відновлення міст на засадах екологічної стійкості.

Узагальнюючи, аналіз сучасних досліджень показує, що хоча українська наукова думка вже виробила методологічні засади екологічного права, невирішеним залишається питання його практичної інтеграції в містобудівне право в умовах війни та післявоєнної реконструкції. Саме цій проблемі присвячено дану статтю.

Метою статті є окреслення моделі містобудування, у якій інтеграція екологічних стандартів виступає необхідною умовою гармонізації процесів відновлення та збереження довкілля. Така мета відрізняється від традиційних підходів, що розглядали екологічні права переважно як декларативні гарантії сталого розвитку. У цьому дослідженні вони трактуються як методологічне ядро правового регулювання, здатне забезпечити баланс між безпекою, розвитком та охороною довкілля в умовах війни та післявоєнної реконструкції.

Наукова новизна полягає в поєднанні конституційного виміру екологічних прав із практичними містобудівними інструментами та міжнародним досвідом (Берлін, Сараєво, Франція). Це дає змогу не лише уточнити доктринальні засади екологічного права, а й запропонувати нові механізми їхньої реалізації у сфері містобудування, спрямовані на запобігання урбіциду

⁴ М Краснова, Ю Краснова, *Екологічне право України. Загальна частина: підручник* (ВІПЦ “Київський університет” 2021) 191.

⁵ Г Анісімова, ‘Теоретичні засади розвитку екологічного законодавства України в контексті природно-правової доктрини’ (дис д-ра юрид наук, 2019).

⁶ М Костицький, ‘Проблеми Екологічної Конституції Землі у контексті глобального правового регулювання взаємин людини і природи’ [2006] 16(8) Науковий вісник НЛТУ 120–125.

та забезпечення культурної автентичності й екологічної стійкості міського середовища.

Дослідження показує, що екологічні права в умовах війни перестають бути лише декларативними положеннями й набувають статусу методологічного ядра правового регулювання. На основі аналізу доктринальних підходів українських учених обґрунтовано серйозність причинно-наслідкового зв'язку ризиків “розмивання” предмета екологічного права. Це дало змогу сформувати архітектуру екологічних прав, яка ґрунтується на конституційному фундаменті та охоплює три блоки правового регулювання: природноресурсовий, середовищеохоронний та право екологічної безпеки.

Міжнародний досвід підтверджує значення правових механізмів у поєднанні з практичними інструментами. Для прикладу варто звернутися до французького досвіду, який демонструє можливість перетворення екологічних прав на методологічне ядро конституційного порядку, що забезпечує правову визначеність і сталий розвиток. Підтвердженням цієї тези є Хартія довкілля Франції (2004), інтегрована до Конституції Франції⁷ у 2005 р. Вона закріпила право кожного на здорове довкілля, принципи запобіжних заходів, міжпоколінної відповідальності та участі громадян у прийнятті рішень⁸. У результаті екологічні права отримали статус конституційних і стали фундаментом для подальшого розвитку екологічного законодавства, а також орієнтиром для інших держав у процесі модернізації правових систем. Французький досвід формувалася у стабільному конституційному середовищі, без руйнівних наслідків війни, що ставили під сумнів реалізацію екологічних прав. Франція є прикладом стабільної конституційної інтеграції екологічних прав, тоді як Україна стикається з їхнім випробуванням у надзвичайних умовах війни, які могли б поставити під сумнів саму можливість реалізації екологічних прав.

У цьому контексті показовою є й концепція “Екологічної Конституції Землі”, запропонована В. Костицьким ще у 1990-х роках, а згодом розгорнута у його наукових працях 2000-х і 2010-х років. Вона передбачала створення глобального правового документа, який мав би закріпити екологічні права та обов'язки на рівні всього людства, подібно до універсальної Конституції Землі. Ідея була спрямована на протидію екоциду та формування міжнародного екологічного імперативу⁹. Слід зазначити, що українська наукова думка випередила час, сформулювавши концепцію, яка нині має особливу актуальність у контексті воєнних викликів та потреби екологічно стійкої відбудови міст.

⁷ Constitution du 4 octobre 1958 <<https://www.legifrance.gouv.fr/loda/id/JORFTEXT000000571356>> (accessed 01.03.2026).

⁸ Charte de l'environnement (2004) <<https://www.legifrance.gouv.fr/contenu/menu/droit-national-en-vigueur/constitution/charte-de-l-environnement>> (accessed 01.03.2026).

⁹ Костицький (н 6) 120–125.

Варто підкреслити, що на відміну від стабільного конституційного середовища Франції, де екологічні права були інтегровані в Конституцію у 2005 р., український контекст визначався тривалою політико-правовою кризою початку 1990-х років. Її проявом стали конфлікти між президентом і парламентом, що завершилися ухваленням Конституційного Договору¹⁰ 1995 р. та ухваленням Конституції України¹¹ 1996 р. Подальші революційні зміни (2004 і 2013–2014 рр.), анексія частини території та війна створили умови, у яких реалізація екологічних прав перебуває під постійною загрозою. У цих умовах екологічні права системно порушуються, їхня пріоритетність фактично знецінюється. Відтак завдання науки полягає у виробленні дієвих механізмів відновлення та захисту довкілля в умовах воєнного та післявоєнного містобудування. Саме тут доктринальні підходи набувають практичного значення: вони визначають рамки, у яких відбудова міст має інтегрувати екологічні стандарти. Сталий розвиток у воєнних і післявоєнних умовах означає не відмову від екологічних прав, а пошук способів їхнього відновлення та практичне впровадження у планування й забудову.

Тож на тлі французької стабільності український досвід демонструє, що екологічні права можуть залишатися під постійною загрозою в умовах політичної та воєнної нестабільності. Саме тому доктринальні напрацювання, започатковані ще В. Костицьким, набувають особливої актуальності як орієнтир для відбудови та формування екологічно стійкого майбутнього. Воєнне містобудування могло б стати інструментом реалізації екологічних прав через: зелене зонування, інтеграцію укриттів у житлові комплекси, використання енергоефективних матеріалів, створення рекреаційних просторів та відновлення природних ландшафтів у межах міського середовища. Водночас маніпуляції з територіальним плануванням у воєнний час засвідчують, що проблема виходить за межі суто технічних рішень і зачіпає фундаментальні екологічні права. Це не лише ускладнює їхню реалізацію, а й створює ризики для збереження природних ландшафтів, біорізноманіття та культурної автентичності регіонів. Зокрема, забудова гірських територій вітровими електростанціями чи розважальними закладами становить загрозу знищення традиційних ландшафтів українських Карпат, що мають потенційне міжнародне значення як рекреаційні та природоохоронні зони.

Отже, доктринальні та практичні підходи до екологічних і містобудівних правовідносин перебувають на стику галузей, формуючи нову парадигму сталого розвитку у воєнних і післявоєнних умовах. У цьому контексті екологічні права розглядаються не як декларативні положення, а як необхідна

¹⁰ Конституційний Договір між Верховною Радою України та Президентом України про основні засади організації та функціонування державної влади і місцевого самоврядування в Україні на період до прийняття нової Конституції України від 08.06.1995 <<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1%D0%BA/95-%D0%B2%D1%80#Text>> (дата звернення 01.03.2026).

¹¹ Конституція України від 28 червня 1996 р. <<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>> (дата звернення 01.03.2026).

умова виживання та відновлення. Їхній конституційний вимір, підтверджений прикладом Франції з інтеграцією Хартії доквілля до Конституції у 2005 р., підкреслює потребу осмислення українського досвіду у ширшому міжнародному контексті. Загрози, що виникають у процесі воєнного планування територій, свідчать про необхідність поєднання доктринальних засад із конституційними гарантіями та практичними механізмами захисту.

Особливого значення набуває феномен урбіциду – цілеспрямованого руйнування міського середовища, яке ставить під загрозу як культурні та соціальні структури міст, так і реалізацію екологічних прав. Феномен урбіциду вперше системно описаний у працях М. Коуена (“Урбіцид: політика міського руйнування”, 2007)¹² та С. Грема (“Міста під облогою: новий військовий урбанізм”, 2010)¹³. М. Коуен визначає урбіцид як руйнування умов можливості гетерогенності – матеріальних і просторових передумов співіснування різних культурних та соціальних груп. Це не лише фізичне знищення будівель, а й атака на саму здатність міста бути багатокультурним і різноманітним простором¹⁴.

Як зазначає А. Буске, емблематичним прикладом є руйнування Старого мосту в Мостарі (1993), яке Коуен трактує не як символічний чи логістичний акт, а як атаку на середовище, що забезпечувало існування багатоетнічної Боснії. Такий підхід зміщує акцент з індивіда на міський простір як конститутивний елемент соціальної колективності¹⁵.

Український досвід урбіциду не є унікальним: історія знає чимало прикладів цілеспрямованого руйнування міст та їхньої реконструкції. Наприклад, відновлення міського простору в повоєнному Берліні було не лише технічним завданням, а й політичним та ідеологічним процесом, який охоплював також екологічний вимір. Подібні явища спостерігалися й на Балканах: війни супроводжувалися урбіцидом Сараєво, Вуковара, Мостара, де відновлення міст стало не просто відбудовою, а переписуванням простору під нові політичні, етнічні та екологічні реалії. Хоча конфлікти в Берліні та Сараєво належали до різних часових періодів і мали відмінні контексти, їхнє порівняння є показовим.

Берлін стикався не лише зі збитками руйнацій, а й із виплатою репарацій та політичним поділом, що згодом матеріалізувався у Берлінській стіні. Ці виклики визначили особливий, прагматичний характер його відновлення. Масштабна реконструкція зруйнованого міста стала каталізатором нових урбаністичних концепцій. Відновлення здійснювалося під впливом модерністських ідей Ле Корбюзьє та Конгресу міжнародної архітектури CIAM (Congrès Internationaux d'Architecture Moderne), що заснований у 1928 р. і

¹² M Coward, *Urbicide: The Politics of Urban Destruction* (Routledge 2007) <https://doi.org/10.4324/9780203890639>.

¹³ S Graham, *Cities Under Siege: The New Military Urbanism* (Verso 2010).

¹⁴ Coward (n 12) 45.

¹⁵ A Bousquet, ‘Urbicide: The Politics of Urban Destruction by Martin Coward’ [2010] 1(2) *Global Discourse* 190–192 <https://doi.org/10.1080/23269995.2010.10707865>.

діяв до 1959 р. Його метою було поширення принципів модерністської архітектури та урбанізму, що передбачало функціональне зонування, широкі магістралі та житлові комплекси¹⁶. Політичний поділ міста на Східний і Західний зумовив різні моделі відбудови: соціалістичну монументальність на Сході та модернізацію із європейською інтеграцією на Заході. Реконструкція тривала десятиліттями, що демонструє її стратегічний, а не суто технічний характер.

Модерністські ідеї Ле Корбюзьє та Конгресу міжнародної архітектури (CIAM), зокрема четвертий конгрес 1933 р., закріпили функціоналістський підхід до міста, що згодом вплинуло на післявоєнне планування в Європі¹⁷ (ArchDaily, 2015). Важливим їх досягненням стало розроблення “Афінської хартії” (1933, опублікована у 1943)¹⁸, яка стала символом модерністського урбанізму. Німецька модель відновлення взяла її за основу, а принципи хартії були враховані при розробці Будівельного кодексу (Baugesetzbuch) 1960–1961 рр. Саме він створив чітку структуру для планування (Flächennutzungsplan – план використання територій, Bebauungsplan – детальний план забудови), інтегрував охорону довкілля у містобудівне право та закріпив механізми залучення населення до процесу планування¹⁹.

Узагальнюючи, Baugesetzbuch став ключовим інструментом для системного відновлення Берліна, тоді як Сараєво залишалося прикладом хаотичного процесу без належної правової та екологічної основи, хоча йдеться вже про 1990-ті роки ХХ ст.

План дій “Відновлення життя Сараєво” (1994–1996), що охоплював 144 проекти у 14 секторах, визначав три ключові стратегії – термінові зміни до містобудівного плану, розвиток історичного ядра та перебудову пошкоджених районів. Територіальний план кантону підкреслив, що “ландшафт, традиції, культурну самобутність” слід визнати важливими рисами розвитку міста. Це прямо пов’язує містобудівне планування з екологічними правами, адже йдеться про збереження компактності історичного ядра, охорону міського ландшафту та культурної спадщини як умов сталого відновлення. Водночас значна частина проектів, пов’язаних із культурною спадщиною, залишалася нереалізованою до 1996 р., що свідчить про складність інтеграції екологічних та культурних пріоритетів у процес відбудови²⁰.

Післявоєнна реконструкція мала також соціальний вимір: розвиток соціального житла, стандартизоване будівництво та централізоване фінансу-

¹⁶ D Weiss, G Harbusch, B Maurer, ‘CIAM 4 and the Unanimous Origins of Modernist Urban Planning’ (ArchDaily February 07, 2015) <<https://www.archdaily.com/596081/ciam-4-and-the-unanimous-origins-of-modernist-urban-planning>> (accessed 03.03.2026).

¹⁷ Weiss, Harbusch, Maurer (n 16).

¹⁸ La Charte d’Athènes, Le Corbusier, 1943 <<https://www.fondationlecorbusier.fr/oeuvre-livre/la-charte-dathenes-le-corbusier-1943>> (accessed 10.03.2026).

¹⁹ Baugesetzbuch (BauGB) <<https://www.gesetze-im-internet.de/bbaug/BJNR003410960.html>> (accessed 10.03.2026).

²⁰ Post-Conflict and Post-Disaster Reconstruction and Recovery (UNESCO, World Heritage Centre) <<https://whc.unesco.org/en/reconstruction>> (accessed 01.03.2026).

вання давали змогу швидко забезпечити населення житлом, але водночас спричиняли одноманітність і низьку якість забудови. Для України цей досвід є застереженням: необхідно обстоювати екологічний вимір та зміцнювати архітектуру екологічних прав. Приклади минулого доводять, що втрачене середовище, ландшафт і культурна спадщина не відновлюються повною мірою. Саме інтеграція екологічних прав у процес відбудови може стати гарантією сталого розвитку та збереження ідентичності суспільства.

Після конфліктів на Балканах активно застосовували принципи “зеленої реконструкції” – відновлення міст із акцентом на енергоефективність та екологічні стандарти. Важливим міжнародним орієнтиром стала Альпійська конвенція (1991), яка встановила суворі правила забудови, транспорту й туризму для захисту гірських територій²¹. Однак у реальності відновлення часто виходило за межі екологічних та урбаністичних концепцій і перетворювалося на переписування міського простору під нові політичні та етнічні реалії. Це показує, що післявоєнна реконструкція завжди має подвійний характер: технічний та ідеологічний, і саме тут виникає дилема між сталим розвитком і політичними, а разом з ними й економічними інтересами. Досвід Югославії показує, що післявоєнне відновлення міст – це завжди політичний процес, який може закріплювати нові соціальні та культурні реалії.

Український контекст поєднує елементи обох моделей, але має власну специфіку. Урбіцид унаслідок російської агресії набув системного характеру, що підтверджується як науковими дослідженнями, так і аналітичними матеріалами²². Водночас пропонуються моделі відновлення, засновані на принципах сталого розвитку та переосмисленні *brownfields* (бурих зон)²³ як ресурсу для екологічно орієнтованої реконструкції. Конституційне право на безпечне довкілля (ст. 50 Конституції України) та інтеграція екологічних прав у процес відбудови стають визначальними чинниками, які відрізняють український досвід від попередніх прикладів.

Однак на практиці вже існують вагомі суперечності щодо правильного розуміння ст. 50 Конституції України. Суперечності полягають у тому, що її зміст часто тлумачиться формально – як право на доступ до інформації чи компенсацію шкоди, тоді як стаття закріплює значно ширший обов’язок держави гарантувати екологічну безпеку через інтеграцію екологічних стандартів у містобудівні процеси. Ситуація нині дуже нагадує проблеми післявоєнного Сараєва: Україна значною мірою орієнтується на зовнішню фінансову допомогу, і саме це визначає стратегію містобудування. Латентні або замасковані ініціативи, подані під гаслом “забезпечення права на безпечне

²¹ Convention on the Protection of the Alps (Alpine Convention) <<https://eur-lex.europa.eu/eli/convention/1996/191/oj/eng>> (accessed 10.03.2026).

²² Ольга Михайлова, ‘Урбіцид – стратегія російських окупантів в російсько-українській війні’ (Національний інститут стратегічних досліджень, 06.10.2022) <<https://niss.gov.ua/news/komentari-ekspertiv/urbitsyd-stratehiya-rosiyskykh-okupantiv-v-rosiysko-ukrayinskiy-viyni>> (дата звернення 10.03.2026).

²³ E Rey, M Laprise, S Lufkin, ‘Urban Brownfields: Origin, Definition, and Diversity’, In: *Neighbourhoods in Transition. The Urban Book Series* (Springer 2022) https://doi.org/10.1007/978-3-030-82208-8_2.

довкілля”, здатні завдати більшої шкоди екологічним правам, ніж принести користь, і в підсумку не витримують перевірки на відповідність принципам сталого розвитку.

У цьому контексті постає питання не лише теоретичного тлумачення екологічних прав, а й їхньої практичної реалізації. Саме конкретні інвестиційні програми та проекти показують, наскільки задекларовані принципи сталого розвитку втілюються у реальність. Українська відбудова вже має приклади такої практики, що дає змогу оцінити ефективність міжнародної допомоги та її вплив на екологічний вимір реконструкції. Водночас навіть ті інструменти й проекти, які формально відповідають екологічним вимогам і міжнародним стандартам, залишаються екологічно вразливими. Це доводить, що нормативна відповідність ще не гарантує реального захисту довкілля і потребує глибшої правової та наукової оцінки.

Дані про діяльність НЕФКО (Nordic Environment Finance Corporation)²⁴ підтверджують, що це не лише теоретичні наміри, а й практична реалізація. Корпорація управляє сотнями активних проектів, більшість із яких спрямовані на пом’якшення наслідків змін клімату та охоплюють сфери енергетики, будівництва, водопостачання й управління відходами²⁵.

Проблематика реалізації таких проектів має виразно неекологічний характер. Будівництво вітрових електростанцій у гірських територіях є показовим прикладом того, що навіть “зелена” енергетика може породжувати суперечливі наслідки. З одного боку, вона сприяє енергетичній незалежності та зменшенню викидів CO₂, з іншого – здатна завдати шкоди ландшафту, біорізноманіттю, порушити водоносні горизонти та поставити під загрозу культурну спадщину українських Карпат.

У сучасних умовах війни та підготовки до післявоєнної відбудови Україна стає особливо привабливим ринком для інвесторів і виробників технологій. Саме тому проекти вітроенергетики просуваються як символ “зеленої реконструкції”, хоча їхня логіка часто визначається комерційними інтересами, а не екологічними пріоритетами. Донори та фінансові інституції прагнуть продемонструвати результативність і “успішні кейси”, що нерідко зводить екологічну оцінку до формальності. Теоретично існують механізми перевірки, як-от Environmental and Social Impact Assessment (ESIA)²⁶, проте на практиці вони часто не відображають комплексної картини.

Тут також варто звернути увагу на дослідження В. Поєдинок і О. Гарагонича, які показують, що Європейський Союз тривалий час вважався глобальним “чемпіоном регулювання”, здатним установлювати обов’язкові

²⁴ NEFCO, Annual Report 2025 (Nordic Environment Finance Corporation, 2026) <https://www.nefco.int/wp-content/uploads/2026/03/nefco-annual_report_2025.pdf> (accessed 10.03.2026).

²⁵ Станом на кінець 2025 р.: 324 активні проекти, з них 69 кредитних та пайових інвестицій на суму 200,5 млн євро і 255 проектів, профінансованих донорськими програмами на 362,2 млн євро; у 2025 р. на поточні проекти було спрямовано 77,9 млн євро.

²⁶ Environmental and Social Impact Assessment (ESIA) (iFluids Engineering) <<https://ifluids.com/environmental-and-social-impact-assessment-esia>> (accessed 10.03.2026).

стандарти, вплив яких поширюється далеко за межі ЄС завдяки феномену “брюссельського ефекту”. Водночас поява “Доповіді Драгі”²⁷ та наступні ініціативи Європейської Комісії засвідчили зростання критики надмірної зарегульованості як чинника, що нібито гальмує інновації та конкурентоспроможність європейської економіки. Як слушно наголошують автори, ці процеси стали підґрунтям нового курсу – “регуляторного спрощення”, яке має наслідки не лише для ЄС, а й для держав-кандидатів, зокрема України, що перебуває в процесі узгодження національного законодавства з *acquis* ЄС. Вони аналізують зміни, внесені *Omnibus I*²⁸ до Директиви про звітність з корпоративної сталості (CSRD)²⁹ та Директиви про належну обачність у сфері корпоративної сталості (CSDDD)³⁰, і показують, що під гаслами регуляторного спрощення відбулося фактичне послаблення вимог щодо корпоративної відповідальності за дотримання прав людини та екологічних стандартів³¹.

Виходячи з цих міркувань, цілком логічно, що учасники погоджуються на ризики, адже бачать у таких проєктах можливість отримати фінансування, модернізувати інфраструктуру та інтегруватися у європейський простір. Водночас місцеві громади нерідко виступають проти, адже саме вони першими стикаються з руйнуванням ландшафту чи втратами для біорізноманіття. Якщо їхня позиція не враховується, донор отримує викривлену картину, а звіти зводяться до фінансових показників і кількості встановлених турбін, залишаючи поза увагою довгострокові екологічні наслідки. Тож у воєнній та післявоєнній Україні “зелена” енергетика постає не лише як технологічна інновація, а й як бізнес-модель, де комерційні інтереси часто переважають над екологічними правами та потребами місцевих громад.

Показово, що приклади міжнародної реконструкції та сучасна практика “зеленої” енергетики демонструють, що відбудова України потребує не лише фінансових інвестицій, а й правових механізмів, здатних гарантувати пріоритет екологічних прав та врахування позиції місцевих громад.

Висновки. Аналіз сучасних наукових підходів довів, що екологічні права є методологічним ядром правового регулювання, яке ґрунтується на конституційному фундаменті та визначає пріоритетність охорони довкілля. Між-

²⁷ The future of European competitiveness: Report by Mario Draghi (2024) <https://commission.europa.eu/topics/eu-competitiveness/draghi-report_en#paragraph_47059> (accessed 10.03.2026).

²⁸ Proposal for a Directive amending the Audit Directive, Accounting Directive, Corporate Sustainability Reporting Directive, and the Corporate Sustainability Due Diligence Directive – Omnibus I – COM(2025)81 (European Commission) <https://commission.europa.eu/document/download/0affa9a8-2ac5-46a9-98f8-19205bf61eb5_en?filename=COM_2025_80_EN.pdf> (accessed 10.03.2026).

²⁹ Directive (EU) 2022/2464 of the European Parliament and of the Council of 14 December 2022 amending Regulation (EU) No 537/2014, Directive 2004/109/EC, Directive 2006/43/EC and Directive 2013/34/EU, as regards corporate sustainability reporting <<https://eur-lex.europa.eu/eli/dir/2022/2464/2026-03-18>> (accessed 10.03.2026).

³⁰ Directive (EU) 2024/1760 of the European Parliament and of the Council of 13 June 2024 on corporate sustainability due diligence and amending Directive (EU) 2019/1937 and Regulation (EU) 2023/2859 <<https://eur-lex.europa.eu/eli/dir/2024/1760/oj/eng>> (accessed 10.03.2026).

³¹ В Поєдинок, О Гарагонич, ‘Регуляторне спрощення в праві Європейського Союзу’ (2025) 12 Право України 45–48 <https://doi.org/10.33498/louu-2025-12-045>.

народний досвід, зокрема французька Хартія довкілля (2005), підтверджує необхідність конституційного осмислення екологічних прав, тоді як український контекст демонструє їхню актуальність у надзвичайних умовах війни.

Порівняння досвіду Німеччини, Балкан та України засвідчує універсальність проблеми урбіциду, але водночас підкреслює потребу стратегічної, екологічно орієнтованої та автентичної відбудови. Українська модель має уникати хаотичної забудови й ураховувати культурну спадщину, щоб відновлення не стало інструментом політичного чи етнічного “переписування” простору. Це означає необхідність інтеграції екологічних стандартів у містобудівне право.

Приклади сучасних інвестиційних проєктів, зокрема у сфері “зеленої” енергетики, підтверджують, що відбудова України потребує не лише фінансових ресурсів, а й правових та екологічних гарантій. У цьому контексті особливого значення набуває Орхуська конвенція (1998), яка закріплює три ключові права: доступ до екологічної інформації, участь громадськості у прийнятті рішень та доступ до правосуддя у сфері довкілля³². Її положення формують міжнародний стандарт прозорості та екологічної демократії, що має стати фундаментом української відбудови.

Правові дилеми воєнного часу мають універсальний характер, але їхнє вирішення можливе через конституційне закріплення пріоритетності екологічних прав, прозорість процесів відбудови та участь громадськості. У підсумку саме інтеграція міжнародних стандартів і екологічної демократії створює основу нової парадигми сталого розвитку, яка не лише забезпечить відновлення країни, а й збереже ідентичність українського суспільства.

REFERENCES

Bibliography

Authored books

1. Coward M, *Urbicide: The Politics of Urban Destruction* (Routledge 2007) <https://doi.org/10.4324/9780203890639>.
2. Graham S, *Cities Under Siege: The New Military Urbanism* (Verso 2010).
3. Rey E, Laprise M, Lufkin S, ‘Urban Brownfields: Origin, Definition, and Diversity’, In: *Neighbourhoods in Transition. The Urban Book Series* (Springer 2022) https://doi.org/10.1007/978-3-030-82208-8_2.
4. Hetman A, *Doktryna ekolohichnoho prava ta zakonodavstva Ukrainy* (Oberih 2019) (in Ukrainian).
5. Krasnova M, Krasnova Yu, *Ekolohichne pravo Ukrainy. Zahalna chastyna: pidruchnyk* (VPTs “Kyivskiyi universytet” 2021) (in Ukrainian).

Journal articles

6. Bousquet A, ‘Urbicide: The Politics of Urban Destruction by Martin Coward’ [2010] 1(2) *Global Discourse* 190–192 <https://doi.org/10.1080/23269995.2010.10707865>.

³² Convention on Access to Information, Public Participation in Decision-making and Access to Justice in Environmental Matters, done at Aarhus, Denmark, on 25 June 1998 <<https://unece.org/fileadmin/DAM/env/pp/documents/cep43e.pdf>> (accessed 10.03.2026).

7. Kostytskiy M, 'Problemy Ekolohichnoi Konstytutsii Zemli u konteksti hlobalnoho pravovoho rehuliuвання vzaïmyn liudyny i pryrody' [2006] 16(8) Naukovyi visnyk NLTU 120–125 (in Ukrainian).
8. Poiedynok V, Harahonych O, 'Rehuliatorne sproshchennia v pravi Yevropeiskoho Soiuzu' [2025] 12 Pravo Ukrainy 45–48 <https://doi.org/10.33498/louu-2025-12-045> (in Ukrainian).
9. Tarnavska M, 'Ekolohichne pravo u naukovykh doslidzhenniakh ta vykladanni' [2021] 8(4)32 Visnyk Natsionalnoho universytetu "Lvivska politekhnika". Seria: "Turydychni nauky" 96–101 <https://doi.org/10.23939/law2021.32.096> (in Ukrainian).

Conference papers

10. Andreitsev V, 'Ekolohichne pravo Ukrainy: problemy inteɦratsii ta dyferentsiatsii', *Problemy inteɦratsii ta dyferentsiatsii v ekolohichnomu pravi: materialy Vseukrainskoho nauk.-prakt. krugloho stolu, 25 veres. 2014 r.*, (Dnipropetrovsk 2014) 5–33 (in Ukrainian).

Theses

11. Anisimova H, 'Teoretychni zasady rozvytku ekolohichnoho zakonodavstva Ukrainy v konteksti pryrodno-pravovoi doktryny' (dys d-ra yuryd nauk, 2019) (in Ukrainian).

Websites

12. Environmental and Social Impact Assessment (ESIA) (iFluids Engineering) <<https://ifluids.com/environmental-and-social-impact-assessment-esia>> (accessed 10.03.2026).
13. NEFCO, Annual Report 2025 (Nordic Environment Finance Corporation, 2026) <https://www.nefco.int/wp-content/uploads/2026/03/nefco-annual_report_2025.pdf> (accessed 10.03.2026).
14. Post-Conflict and Post-Disaster Reconstruction and Recovery (UNESCO, World Heritage Centre) <<https://whc.unesco.org/en/reconstruction>> (accessed 01.03.2026).
15. The future of European competitiveness: Report by Mario Draghi (2024) <https://commission.europa.eu/topics/eu-competitiveness/draghi-report_en#paragraph_47059> (accessed 10.03.2026).
16. Weiss D, Harbusch G, Maurer B, 'CIAM 4 and the Unanimous Origins of Modernist Urban Planning' (ArchDaily February 07, 2015) <<https://www.archdaily.com/596081/ciam-4-and-the-unanimous-origins-of-modernist-urban-planning>> (accessed 03.03.2026).
17. Mykhailova O, Urbitsyd – stratehiia rosiiskykh okupantiv v rosiisko-ukrainskii viini (Natsionalnyi instytut stratehichnykh doslidzhen, 06.10.2022) <<https://niss.gov.ua/news/komentari-ekspertiv/urbitsyd-stratehiya-rosiiskykh-okupantiv-v-rosiisko-ukrayinskiy-viyni>> (accessed 10.03.2026) (in Ukrainian).

Nataliia Petretska

ENVIRONMENTAL RIGHTS AND URBAN PLANNING PRACTICES: LEGAL DILEMMAS OF WARTIME

ABSTRACT. Contemporary challenges of war and post-war reconstruction have placed environmental rights at the center of legal and political discourse, as wartime urban planning requires the integration of ecological standards into development, construction, and territorial management. The purpose of this article is to outline a model of urban planning in which such standards serve as a prerequisite for harmonizing recovery with environmental preservation.

An analysis of doctrinal approaches by Ukrainian has enabled the construction of an architecture of environmental rights grounded in constitutional foundations. Doctrinal provisions and practical implementation mechanisms form the superstructure of this framework, encompassing three blocks of legal regulation: natural resource law, environmental protection law, and the law of ecological safety.

International experience – such as the reconstruction of Berlin after World War II and the rebuilding of Sarajevo following the Balkan conflicts – illustrates diverse models of combining legal mechanisms with practical instruments. Of particular importance is the French Environmental Charter (2005), which confirms the necessity of constitutional reflection on environmental rights. Comparing international models with the Ukrainian context demonstrates a shared goal: integrating environmental rights into urban planning law as a fundamental element of sustainable development.

Environmental rights must become the core of reconstruction, ensuring ecological safety, environmental protection, and alignment with the EU acquis. Their critical reflection within international projects can help avoid the risks of urbicide – the destruction of urban environments that threatens cultural authenticity and ecological resilience. Universal legal dilemmas of wartime are resolved through transparency, public participation, and adherence to international standards.

KEYWORDS: environmental rights; urban planning practices; urbicide; post-war reconstruction; sustainable development.